

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ
Περιφέρεια Ηπείρου
Region of Epirus
& Κοσμητεία Φιλοσοφικής Σχολής Π.Ι.

«νεκρόκηποι, νεκρόκηποι, νεκρόκηποι»
ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Edvard Munch, *Death and the Maiden*, 1894, National Galleries of Scotland, Edinburgh, Scotland

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Ιωάννινα, 1 Απριλίου 2023

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το **ΠΕΝΘΟΣ** και η θλίψη για την απώλεια ενός προσώπου εκφράζονται μέσω της ποίησης που είναι γνωστή από την ελληνική αρχαιότητα ως ελεγεία, και αποτελεί τη λεκτική αναπαράσταση του συναισθήματος με απώτερο στόχο την παρηγοριά του εμπλεκόμενου στον θρήνο κοινού. Η ελεγεία είναι ένα από τα αρχαιότερα ποιητικά γένη που εκφράζει τη σχέση ανάμεσα στη λογοτεχνία και την απώλεια, καθώς μετουσιώνει σε τέχνη το γεγονός που καταστρέφει την ίδια τη φύση μας, τον θάνατο, και μας μεταφέρει από την παθητική κατάσταση του θρήνου και την προσωπική διεργασία της θλίψης στη δημόσια έκφραση των καθιερωμένων από την κοινωνία τελετουργικών του πένθους.

Μολονότι είναι εύκολο να ορίσουμε την ελεγεία μορφολογικά ως ποίηση που συντίθεται σε ελεγειακό δίστιχο, η ομοιομορφία αυτή δεν πρέπει να

συσκοτίζει το εύρος του περιεχομένου της ελεγειακής ποίησης, η οποία εκτείνεται από ποιήματα για το πένθος και τον ερωτικό πόθο έως τη μυθολογική αφήγηση και την πολιτική ή στρατιωτική προτροπή. Η ποικιλία της πρώιμης ελεγείας συσκοτίζεται λόγω της συσχέτισής της με το θρήνο και τη θρηνηδία. Έως το τέλος του πέμπτου αιώνα ο όρος *ελεγος* χρησιμοποιούνταν για να περιγράψει τραγούδια θρήνου και μεταγενέστεροι συγγραφείς συνέδεαν συχνά την ελεγεία με το πένθος ή ισχυρίζονταν πως η ελεγεία καταγόταν από το θρήνο. Η σύγχρονη ιδέα της «ελεγείας» και του «ελεγειακού» οφείλεται στη

μεταγενέστερη αντίληψη της ελεγείας ως εγγενώς θρηνητικής.

Η κριτική έχει επισημάνει πως η αρχαία ελεγεία λειτουργούσε ως αντίδοτο στη θλίψη, ως *νάρκης του άλγους δοκιμή*, ως διέξοδος σε ποικίλα συναισθήματα συνδεδεμένα με εμπειρίες αληθινές ή και φανταστικές, που αντανακλούσαν αρνητικές και θετικές αξίες. Στη Ρώμη η ελεγεία δεν σχετίζεται άμεσα με το θέμα του θανάτου. Αφορά στο παράπονο του εραστή-ποιητή για την αδιαφορία της αγαπημένης του (Τίβουλλος, Προπέρτιος, Οβιδίου *Amores*), της *puella* για την εγκατάλειψή της από τον αγαπημένο της (πρβλ. τις *Ηρωίδες* του Οβιδίου) ή ακόμη και του ποιητή για τον αποχωρισμό του από την πατρίδα του ή τον αγαπημένο του τόπο (πρβλ. την ποίηση της εξορίας του Οβιδίου και το *De reditu suo* του Ρουτίλιου Ναματιανού). Παρά το γεγονός πως το

νεκρόκηποι
νεκρόκηποι
νεκρόκηποι

...

περιεχόμενο των ελεγείων έπρεπε να είναι μελαγχολικό, θλιβερό και λυπημένο, συχνά ήταν ειρωνικό, σκοτεινά κωμικό, πολιτικά συνειδητοποιημένο και σχεδόν πάντα για την αγάπη. Επίσης, πολύ συχνά περιλάμβανε και ποιητολογικούς υπαινιγμούς.

Η σύνδεση του είδους με τη χριστιανική ιδεολογία καθιέρωσε θέματα όπως η αλληγορική αναγέννηση του νεκρού πουλιού, η εξομολόγηση των αμαρτιών και η επίκληση για συγχώρεση, η σωτηρία ή αιώνια καταδίκη της ψυχής στη μεταθανάτια πραγματικότητα, η μετάνοια των πιστών και η βίωση μιας ηθικής, σύμφωνα με τα χριστιανικά πρότυπα, ζωής. Σημαντική για τη διαμόρφωση του είδους είναι η ρομαντική αντίληψη για τον ελεγειακό ποιητή, ο οποίος, σύμφωνα με τον Σίλλερ, «αντιπαραθέτει τη φύση στην τέχνη και το ιδεώδες στην πραγματικότητα, έτσι ώστε να προεξάρχει η εξεικόνιση του πρώτου και κυρίαρχο αίσθημα να γίνεται η αρέσκεια σ' αυτό. Και τούτο εδώ το γένος, όπως και η σάτιρα, χωρίζεται σε δύο είδη. Είτε η φύση και το ιδεώδες προκαλούν θλίψη, γιατί η πρώτη εμφανίζεται ως χαμένη και το δεύτερο ως ανέφικτο, είτε προκαλούν χαρά, γιατί παρουσιάζονται ως κάτι απτό. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε την ελεγεία με την στενή σημασία, ενώ στη δεύτερη το ειδύλλιο με την ευρύτατη».

Η εξέλιξη του είδους μέσα στους αιώνες γνωρίζει ποικίλους σταθμούς. Ειδοποιό στοιχείο του είδους έως και τον 19^ο-αρχές 20^{ου} αι. είναι ο παρηγορητικός ρόλος της ελεγείας για την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου, είτε μέσω της πίστης στον *ζωαρχικό* θάνατο που ευαγγελίζεται ο χριστιανικός μύθος, είτε μέσω της αποθέωσης των νεκρών και του έργου τους. Η ωρίμανση του είδους στον 20^ο αι. συναρτάται με τους δυο παγκοσμίους πολέμους και την εκατόμβη των νεκρών που δημιούργησαν, εξηγώντας στίχους όπως αυτόν του T.S. Eliot "*every poem an epitath*", καθώς άλλαξαν τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του, τη σχέση του με τον συνάνθρωπο, με τον εαυτό του, με τις υπάρχουσες ιδεολογίες και τελικά με τον Θεό. Η ποίηση του 20^{ου} αι., χωρίς να είναι σε όλες τις περιπτώσεις ποίηση ελεγειακή με τη στενή έννοια του όρου, δηλαδή γραμμένη με αφορμή τον θάνατο ενός συγκεκριμένου προσώπου ή ομάδας προσώπων, είναι ποίηση που τη διακρίνει έντονη ελεγειακή τονικότητα, τόνος θρηνητικός. Η μοντέρνα ποίηση του πένθους είναι τέχνη της απώλειας, μια τέχνη στο κέντρο της οποίας βρίσκεται η αντιπαρηγορητική ελεγεία. Στη σημερινή εποχή της αντίστασης στο πένθος και τη θλίψη που προκαλεί ο θάνατος, της ανασφάλειας και των αρνητικών συναισθημάτων που μας γεννούν οι ποικίλες κρίσεις -οικονομικές, πολιτικές, υγειονομικές, κ.ά.- η συζήτηση για το είδος της ελεγείας καθίσταται περισσότερο επίκαιρη και αναγκαία από ποτέ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ

Πρωινή ζώνη

9.00-9.20 **Χαιρετισμοί**

Α' Συνεδρία. Αρχαία Ελληνική και Ρωμαϊκή Ελεγεία:
από την αρχαϊκή εποχή έως και την ύστερη αρχαιότητα

Πρόεδρος: Ελένη Γκαστή,

Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας, Π.Ι.

9.20-9.40 **Βασίλης Λεντάκης:** *Ζηνός τίσις*: Πολιτική και ηθική στην ελεγεία του Σόλωνα

9.40-10.00 **Ανδρέας Μιχαλόπουλος:** Η διαπλοκή έρωτα και θανάτου στις ελεγείες του Άλβιου Τίβουλλου

10.00-10.20 **Βάιος Βαϊόπουλος:** Χρέη, μνήμη και αχαριστία: ιχνηλατήσεις της Μήδειας στις *Ηρωίδες* του Οβίδιου

10.20-10.40 **Βασίλειος Παππάς:** Ο τελευταίος ελεγειακός της Αρχαιότητας: ερωτικός λόγος και ποιητική στα ποιήματα του Βενάντιου Φορτουνάτου για τη Ραδεγούνδη και την Αγνή

10.40-11.00 **Συζήτηση**

11.00-11.30 **Διάλειμμα**

Β' Συνεδρία. Η ελεγειακή παράδοση στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή γραμματεία

Πρόεδρος: Βασίλειος Παππάς, Επικ. Καθηγητής Λατινικής Φιλολογίας, Π.Ι.

- 11.30-11.50 **Αλέξανδρος Αλεξάκης:** Επιρροές πρωιμότερης ελεγείας σε ποιήματα της *Ελληνικής Ανθολογίας*
- 11.50-12.10 **Ιωάννης Πολέμης:** Οι ελεγειακού χαρακτήρα θρήνοι στις *Γνωμικές Σημειώσεις* του Θεοδώρου Μετοχίτη
- 12.10-12.30 **Δημήτριος Γεωργακόπουλος:** Η ελεγειακή παράδοση στη μεταβυζαντινή λογοτεχνία: Αλεξάνδρου Βασιλοπούλου *Ελεγείες Εις τον Άγιον Χρυσόστομον* και *Εις την Γέννησιν του Σωτήρος*
- 12.30-13.00 **Συζήτηση**

Απογευματινή ζώνη

Γ' Συνεδρία. Το είδος της ελεγείας στη νεοελληνική ποίηση (19^{ος}-21^{ος} αι.)

Πρόεδρος: Δημήτρης Γεωργακόπουλος,

Επικ. Καθ. Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Φιλολογίας, Π.Ι.

- 16.00-16.20 **Θάλεια Ιερωνυμάκη:** Τα κομμένα άνθη της ελεγείας στον Ελληνικό Ρομαντισμό
- 16.20-16.40 **Δημήτρης Αγγελάτος:** Προς μια ερμηνευτική προσέγγιση της σύγχρονης ελεγείας: οι *διαμεσικές* λέξεις και οι ενσώματες εντάσεις της απώλειας
- 16.40-17.00 **Δέσποινα Παπαστάθη:** «Ένα παιδί τόχαμε. Το χάσαμε. Όλα δικά σας τώρα». Γιάννη Ρίτσου *Υδρία* (1957-1958): Ελεγεία για τη μικρή κόρη
- 17.00-17.20 **Μιχάλης Γ. Μπακογιάννης:** η ζωή μας, μητέρα του θανάτου. Όψεις της αυτο-ελεγείας στην ποίηση του Ανέστη Ευαγγέλου και της Μαρίας Καραγιάννη
- 17.20-17.40 **Έλλη Φιλοκύπρου:** *Σαν όψη φεγγαριού πάνω στο τραύμα:* ο ελεγειακός στοχασμός της Εύας Μοδινού
- 17.40-18.00 **Συζήτηση**
- 18.00 **Κλείσιμο της επιστημονικής συνάντησης**

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ | ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΕΣ (με αλφαβητική σειρά)

Αγγελάτος Δημήτρης, Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας και Θεωρίας
Λογοτεχνίας, Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ

Αλεξάκης Αλέξανδρος, Καθηγητής Βυζαντινής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Π.Ι.

Βαϊόπουλος Βάιος, Καθηγητής Λατινικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ

Γεωργακόπουλος Δημήτριος, Επικ. Καθηγητής Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής
Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Π.Ι.

Ιερωνυμάκη Θάλεια, Ε.ΔΙ.Π., Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

Λεντάκης Βασίλειος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας,
Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ

Μιχαλόπουλος Ανδρέας, Καθηγητής Λατινικής Φιλολογίας,
Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ

Μπακογιάννης Μιχάλης Γ., Επικ. Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας,
Τμήμα Φιλολογίας, ΑΠΘ

Παπαστάθη Δέσποινα, Ε.ΔΙ.Π., Τμήμα Φιλολογίας, Π.Ι.

Παππάς Βασίλειος, Επικ. Καθηγητής Λατινικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Π.Ι.

Πολέμης Ιωάννης, Καθηγητής Βυζαντινής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ

Φιλοκύπρου Έλλη, Καθηγήτρια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας,
Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ & ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ

Ελένη Γκαστή,

Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Βασίλειος Παππάς,

Επικ. Καθηγητής Λατινικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Δέσποινα Παπαστάθη,

Δρ. Νέας Ελληνικής Φιλολογίας, Ε.ΔΙ.Π., Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

John Everett Millais, *Ophelia*, 1851, Tate Britain, London